

บทที่ 4

ชุมชนและบริบทที่เกี่ยวข้อง

จังหวัดตราด

ที่ตั้ง

จังหวัดตราดตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของไทย ห่างจากกรุงเทพฯ 315 กิโลเมตร เนื้อที่โดยรอบประมาณ 2,862.6 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,789,125 ไร่ และเป็นพื้นที่ตามเขตการปกครองทางทะเลประมาณ 7,257.6 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอคลอง จังหวัดจันทบุรี และประเทศกัมพูชา ทิศใต้ติดต่อกับอ่าวไทยและน่านน้ำทะเลประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกันเขตแดน และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอคลอง จังหวัดจันทบุรี

คำขวัญของจังหวัด

“เมืองเกาะครึ่งร้อย พลอยแดงค่าล้ำ ระกำแสนหวาน หลังอานหมาดี ยุทธนาวีเกาะช้าง สุดทางบูรพา”

ประวัติความเป็นมาของจังหวัด

ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่า เมืองตราดมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร แต่สันนิษฐานว่าชื่อจังหวัดเพี้ยนมาจากคำว่า “กราด” ที่เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ใช้ทำไม้กวาด ต้นไม้ชนิดนี้มีขึ้นอยู่รอบเมืองตราด ซึ่งในสมัยนั้นมีต้นกราดอยู่เป็นจำนวนมาก

ประวัติศาสตร์เมืองตราดเท่าที่ค้นพบใน สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ปีพ.ศ.1991-2031) ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับปรุงเป็น บ้านเมือง ครั้งใหญ่ขึ้น โดยจัดแบ่งการ บริหารราชการแผ่นดิน ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ส่วนกลางประกอบไปด้วย ฝ่ายทหาร และ พลเรือน ส่วนภูมิภาคแบ่งเมืองต่าง ๆ ออกเป็น หัวเมืองเอก หัวเมืองโท หัวเมืองตรี และหัวเมืองจัตวาตามลำดับอย่างไร ก็ตามในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็ไม่ปรากฏชื่อของเมืองตราด แต่อย่างไรก็ตามเพียงแต่บอกว่า “หัวเมืองชายทะเลหรือ บรรดาหัวเมืองชายทะเล” เท่านั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ปรากฏว่า บรรดาหัวเมืองชายทะเลแถบตะวันออกนั้นเรียกแต่เพียงว่า “บ้านบางพระ” ในตอนปลายของกรุงศรีอยุธยา ได้ปรากฏหลักฐานในพระราชพงสาวดารว่าบรรดาเสนาบดีจตุสดมภ์ทั้งหลาย ได้พากันแบ่งหัวเมืองต่าง ๆ ให้ไปขึ้นกับสมุหนายก สมุหพระกลาโหมและ โภยาธิบดี ทำการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ ทางทะเล หลักฐานอีกทางหนึ่งเชื่อว่าคำว่า “ตราด” นี้อาจจะมิใช่ชื่อเรียกเพี้ยนมาจาก

“กราด” อันเป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งสำหรับใช้ทำไม้กวาด ซึ่งในสมัยก่อน ต้นไม้ชนิดนี้มักจะมีมากทั่วเมืองตราดจากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ เองจึงทำให้ชื่อว่า “เมืองตราด” เป็นเมืองที่มีชื่อเรียกกันมาอย่างนี้กว่า 300 ปีมาแล้ว และเป็นเมืองสำคัญซึ่งขึ้นอยู่กับฝ่ายการคลังของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองแล้ว จนกระทั่งก่อนจะเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 พระเจ้าตากสินได้รวบรวมกำลังทหาร จำนวนหนึ่ง ตีฝ่าวงล้อม ของพม่าหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา เดินทางไปรวมตัวกัน ทางทิศตะวันออก โดยยกทัพไปถึงเมืองตราดซึ่งปรากฏในพงศาวดารว่า “...หลังจากพระเจ้าตากสิน ตีเมืองจันทบุรีได้แล้ว เมื่อวันอาทิตย์เดือน 7 ปีถุน พ.ศ. 2310 ก็ได้เกลี้ยกล่อม ผู้คนให้กลับคืนมายังภูมิลำเนาเดิม...” ครั้นเห็นว่าเมืองจันทบุรีเรียบร้อยอย่างเดิมแล้ว จึงยกกองทัพเรือไปยังเมืองตราด พวกกรมการและราษฎรก็พากันเกรงกลัวยอมอ่อนน้อม โดยดี ทั้งทั้งเมือง และขณะนั้นมีสำเภาจีน มาทอดอยู่ที่ปากน้ำเมืองตราดหลายลำ พระเจ้าตากให้ไปเรียกนาย เรือมาฝ่าพวกจีนขัดขืน แล้วกลับยิงเอาเข้าหลวง พระเจ้าตากทรงทราบก็ลงเรือที่นั่งคุม เรือรบลง ไปล้อมสำเภาไว้แล้ว บอกให้ พวกจีนอ่อนน้อม โดยดีพวกจีนก็หาฟัง ไม่กลับเอาปืน ใหญ่เรือประจัญบาน ยิงรบกันอยู่ครึ่งวัน พระเจ้าตากก็ตีได้เรือสำเภาจีนทั้งหมด ได้ทรัพย์สิ่งของ เป็นกำลังการทัพเป็นอันมาก พระเจ้าตาก จัดการเมืองตราดเรียบร้อยแล้ว ก็กลับขึ้นมามั่ง อยู่ ณ เมืองจันทบุรี เหตุการณ์สำคัญอีก เหตุการณ์หนึ่งเกี่ยวกับเมืองตราด ก็คือ เมื่อปี พ.ศ. 2446 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้เสียดินแดน ให้แก่ประเทศฝรั่งเศส เนื่องมาจากการตกลงทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) ซึ่งทำให้ไทยจำต้องยกดินแดนจังหวัดตราด และ เกาะต่าง ๆ ตั้งแต่อำเภอแหลมงสิงห์ จ.จันทบุรี ไปจนถึงเกาะกูด และเมืองปัจจันตคีรีเขตร หรือ เกาะกง ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อแลกเปลี่ยนให้ฝรั่งเศสถอนกองทหารไปจากจันทบุรี โดยสัญญาฉบับนี้ได้ ให้สัตยาบันต่อกันและมีผลทำให้กองทหารฝรั่งเศส ถอนออกไปจากเมืองจันทบุรีตามสัญญา เมื่อ 12 มกราคม พ.ศ. 2447

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ มีอาณาบริเวณทั้งที่เป็นแผ่นดิน และ พื้นน้ำ ประกอบด้วย เทือกเขาสูงอุดม ด้วยป่าเบญจพรรณ และป่าดิบทาง ส่วนบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ทางด้านใต้ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงเช่นเดียวกัน ตอนเหนือ เป็นที่ราบบริเวณภูเขา ตอนกลาง เป็นที่ราบ ลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แล้วลาดลงเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล สภาพภูมิประเทศที่ปรากฏจึงแบ่ง เป็น 4 ลักษณะ

1. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหมาะ สำหรับทำนาข้าว และปลูกผลไม้
2. ที่ราบบริเวณภูเขา บริเวณนี้มีพื้นที่กว้างขวางมาก เป็นพื้นที่ที่เหมาะสม แก่การทำสวนผลไม้ ขางพารา และ สับปะรด
3. ที่สูงบริเวณภูเขา บริเวณที่เป็นเกาะต่าง ๆ ซึ่งส่วนมาก มีสภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินวิเทศขยายทางการเมืองระหว่างประเทศด้วยพระปรีชา
สามารถจนในที่สุดฝรั่งเศสยอมทำสัญญายกเมืองตราดคืนให้แก่ประเทศไทย เมื่อวันที่ 23 มีนาคม
2449

ในงานนี้จะมีริ้วขบวนเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัด
นิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองตราด การประกวดสุนัขพันธุ์ไทยหลังอาน การจำหน่าย
สินค้า และผลิตภัณฑ์การเกษตร การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน และความบันเทิงอีกหลายรูปแบบ

งานผลไม้ และของดีเมืองตราด จัดขึ้นประมาณปลายเดือนพฤษภาคม หรือต้นเดือน
มิถุนายน บริเวณสนามหน้าศาลากลางจังหวัด ภายในงานมีการจัดนิทรรศการ การออกร้านจำหน่าย
สินค้า ผลิตภัณฑ์การเกษตร มีการประกวดผลไม้ต่าง ๆ และผลไม้แปรรูป การแข่งขันกินผลไม้ และ
มีการแสดงมหรสพตลอดงาน

สินค้าพื้นเมืองและของดีจังหวัดตราด

พลอยแดง จังหวัดตราด เป็นแหล่งของพลอยแดงน้ำงามที่มีชื่อเสียงโด่งดังในนาม
“ทับทิมสยาม” แต่ปัจจุบันแร่พลอยเริ่มหมดไป ทับทิมสยามจึงกลายเป็นสิ่งที่หายาก

งอบน้ำเชี่ยว เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวมุขชนน้ำเชี่ยวสืบทอดกันมานาน ตัวงอบทำ
ด้วยใบจาก มีรูปทรงต่างจากงอบแหล่งอื่น คือเหมือนกระทะคว่ำและหมวกทหารสมัยโบราณ มี
แหล่งผลิตและจำหน่ายอยู่ที่ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ

ระกำหวาน ตราดมีผลไม้หลากหลายชนิด แต่ผลไม้ที่มีชื่อที่สุดของตราด คือ “ระกำ
หวาน” ระกำหวานของตราด เป็นระกำที่มีรสชาติหวานหอมเมื่อแก่จัด เป็นที่นิยมของนักบริโภค
ระกำมาก

ลัปเปรดตราดสีทอง ลัปเปรดพันธุ์นี้จะไม่เหมือนพันธุ์อื่นตรงที่มีรสชาติหวาน กรอบ
ทั้งผล โดยเฉพาะผิวเป็นตา ๆ สีเหลือง เย็นฉ่ำน่ารับประทาน

ผลิตภัณฑ์อาหารทะเล ได้แก่ ปลาแห้ง กุ้งแห้ง กะปิ อาหารแปรรูปจากทะเล สามารถหา
ซื้อได้จากตลาดในตัวเมือง บริเวณท่าเรือแหลมงอบ

น้ำมันเหลือง เป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผลิตใช้กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
มีสรรพคุณเป็นสารหอมระเหย ใช้ทาถูวด บรรเทาอาการเคล็ด ขัดยอก ตูดคมแก้วิงเวียน แก้หัว
คัดจมูก ปัจจุบันมีผู้ผลิตจำหน่ายหลายราย

สุนัขพันธุ์ไทยหลังอาน มีลักษณะพิเศษ คือ มีอาน หรือขวัญบนแผ่นหลัง มีความฉลาด
และซื่อสัตย์

ไก่นกพื้นเมือง เป็นไก่พันธุ์ที่เลี้ยงชื่อในด้านการชนไก่ในจังหวัดตราด เนื่องจากมี
ลักษณะชั้นเชิง จังหวะต่าง ๆ ในการชนไก่ที่เยี่ยม

ชุมชนบ้านท่าตะเภา

ลักษณะโดยทั่วไปของตำบลหนองเสม็ด

ตำบลหนองเสม็ดเป็นชื่อที่ได้มาโดยเมื่อสมัยก่อนมีหนองน้ำแห่งหนึ่งในตำบลหนองเสม็ด มีดินเสม็ดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงพากันเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า “หนองเสม็ด” เมื่อมีตำบลเกิดขึ้นจึงเรียกว่า ตำบลหนองเสม็ด เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539 ด้รับการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดตราด ที่ทำการตั้งอยู่บนถนนสายตราด – แหลมสอก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองตราดเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร เนื้อที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ดมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 14,150 ไร่ หรือประมาณ 23 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการเกษตรโดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำ โดยอ่างเก็บน้ำนี้สามารถพัฒนาให้มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้ สภาพอากาศโดยทั่วไปร้อนชื้น มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี อาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อกับเทศบาลเมืองตราดและตำบลวังกระแจะ ทิศใต้และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหนองโสน ส่วนทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลหนองคันทรัง

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด มีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบทั้งสิ้นจำนวน 7 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 7,169 คน แบ่งเป็นชาย 3,506 คน และหญิง 3,663 คน ซึ่งมีความหนาแน่นเฉลี่ยคิดเป็น 96 คน/ ตารางกิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,029 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาและประกอบอาชีพเกษตรกรรม ข้าราชการรับจ้าง ค้าขาย และทำการประมงตามลำดับ ในด้านสภาพทางสังคมทางการศึกษาของพื้นที่ในตำบลหนองเสม็ดมีโรงเรียนในระดับประถมศึกษาจำนวน 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจำนวน 2 แห่ง ทางด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนา มีวัดจำนวน 4 แห่ง สำนักสงฆ์และศาลเจ้าที่ละ 1 แห่ง ด้านสาธารณสุขตำบลมีเพียงสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่งเท่านั้น

การคมนาคมขนส่งมีทั้งถนนที่คอนกรีตและถนนลูกรังจำนวนอย่างละ 30 สาย การโทรคมนาคมมีเพียงโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 8 แห่งเท่านั้น ทุกหมู่บ้านในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ดมีไฟฟ้าใช้แต่ไม่ครบทุกครัวเรือน มีจำนวน 20 ครัวเรือนที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ แหล่งน้ำทางธรรมชาติมีทั้งลำน้ำ ลำห้วย บึง หนองและอื่นๆ ส่วนแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมีฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ เป็นต้น ส่วนทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ป่าชายเลน ศักยภาพของชุมชนหนองเสม็ดนั้น ประชากรมีการรวมกลุ่ม เช่น

กลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

ประวัติชุมชน

ชุมชนบ้านท่าตะเภา เป็นชุมชนเกษตรกรรมชุมชนหนึ่งในจังหวัดตราดซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งจังหวัดไปทางทิศใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร ชุมชนนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 2 ตำบลหนองเสม็ด ประวัติความเป็นมาของชุมชนแห่งนี้แม้ว่าจะไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ความเป็นมาของชุมชนได้ถูกเล่าขานต่อ ๆ กันมา ไม่มีผู้ใดทราบแน่ชัดว่าชุมชนแห่งนี้มีอายุกี่ปีแต่ประมาณได้ว่ามีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไป ดังการให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนในตอนหนึ่งว่า

“เอ...ชุมชนนี้มีอายุก็กี่ไม่รู้แน่ะ แต่น่าจะมากกว่า 100 ปี มาแล้ว จริง ๆ อาตมาก็ไม่ใช่คนที่นี้หรอกแต่ก็ย้ายมาอยู่ตั้งแต่เล็ก ผู้เฒ่าเล่าให้ฟังว่าชุมชนนี้เกิดมานานแล้ว”

ชุมชนนี้ในสมัยก่อนมีเรือสำเภาของชาวจีนเข้ามาจอดเทียบท่าเพื่อทำการค้าขายจึงมีการเรียกชุมชนนี้ว่า “ท่าสำเภา” แต่ในปัจจุบันมีการผิดเพี้ยนไปเป็น “ท่าตะเภา” ดังที่ผู้นำชุมชนได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์

“ชื่อท่าตะเภามาจากท่าสำเภา เมื่อก่อนย่าของป้าเคยบอกว่ามีเรือสำเภาจอด คนจีนมาขายของ เขาก็เลยเรียกท่าสำเภา แต่เรียกไปเรียกมากลายเป็นท่าตะเภา”

ข้อมูลโดยทั่วไปของชุมชนบ้านท่าตะเภา

บ้านท่าตะเภาเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด จำนวนประชากรมีจำนวนทั้งสิ้น 1195 คน แยกเป็นชาย 569 คน และหญิง 626 คน มีจำนวนทั้งสิ้น 226 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา และประกอบอาชีพทำนาและประมงน้ำเค็ม ในปัจจุบันมีนางสาวฉาษา อาสน์สถิตย์เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาโดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบล ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ คือ ป่าชายเลน แหล่งน้ำทางธรรมชาติมีทั้งลำน้ำ ลำห้วย บึง หนองและอื่น ๆ ส่วนแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมีฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ นอกจากนี้ประชากรยังมีการรวมกลุ่มทางอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ประกอบอาชีพการทำนา และกลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด, 2546)

สาธารณูปโภคของชุมชนท่าตะเภา

ถนน

เริ่มแรกมีการก่อสร้างถนนซึ่งประมาณการได้ว่าได้มีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2524 การสร้างถนนในหมู่บ้านได้รับความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้านโดยมีท่านเจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคลเป็นแกนนำ โดยท่านเจ้าอาวาส ภิกษุและสามเณรได้ช่วยกันสร้างถนน

ขึ้น เมื่อชาวบ้านพบเห็นจึงร่วมมือร่วมใจช่วยกันสร้างจนสำเร็จ โดยในช่วงแรกถนนที่สร้างขึ้นเป็นเพียงทางลูกรังความยาวในการก่อสร้างประมาณ 2,500 เมตร ต่อมาได้มีการสร้างถนนคอนกรีตความยาว 2,000 เมตรขึ้นภายในหมู่บ้านซึ่งงบประมาณในการสร้างได้รับการบริจาคจากชาวชุมชนท่าตะเภา

ระบบไฟฟ้า

การเกิดของถนนเข้าหมู่บ้านนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นที่นำพาความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงมาสู่บ้านท่าตะเภา หนึ่งปีถัดมาคือปี พ.ศ.2525 ไฟฟ้าก็เริ่มมีขึ้น โดยทางรัฐบาลได้จัดเจ้าหน้าที่มาติดตั้งเสาไฟฟ้าและมิเตอร์ขึ้นที่หมู่บ้าน โดยในระยะแรกมีบ้านเรือนที่แจ้งความจำนงค์ติดตั้งไฟฟ้าประมาณ 20 หลังคาเรือน จนในปี พ.ศ.2528 ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าตะเภาได้มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดยจำแนกเป็นครอบครัวที่มีเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตัวเองประมาณ 224 ครอบครัว และไม่มีมิเตอร์เป็นของตัวเองจำนวน 2 ครอบครัว (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด, 2546)

น้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค

ชุมชนบ้านท่าตะเภาในอดีตมีการใช้น้ำจากคลองท่าใหญ่ในการอุปโภคและบริโภค โดยคนในชุมชนได้มีการนำครอบครัวของตนไปทำกิจกรรม เช่น อาบน้ำ ซักผ้า ในช่วงเวลาตอนเย็น หลังจากเลิกจากการประกอบอาชีพที่คลองท่าใหญ่ ในช่วงฤดูการทำนาหากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเกษตรกรก็จะนำน้ำจากคลองท่าใหญ่ไปใช้ในไร่นาของตน เมื่อมีการใช้มากขึ้นน้ำในคลองก็เริ่มเหือดแห้ง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้มีการแก้ปัญหาโดยการทำประปาหมู่บ้านเพื่อบรรเทาภาวะขาดแคลนน้ำขึ้น บางครัวเรือนได้มีการขุดเจาะบ่อบาดาลขึ้นในพื้นที่ของตนไว้ใช้ในยามที่น้ำประปาขาดแคลนและในบางพื้นที่ที่ท่อประปาเข้าไปไม่ถึง

ต่อมารัฐบาลได้มีนโยบายให้มีการจัดสร้างระบบชลประทานขึ้น โดยระบบชลประทานนี้ทำให้เกษตรกรและผู้ประกอบอาชีพอื่นที่ต้องใช้น้ำในหลาย ๆ หมู่บ้านหมดปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำในการประกอบอาชีพ คลองชลประทานนี้ชาวบ้านเรียกว่าคลองชลประทานเขาระกำ

สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

ชุมชนบ้านท่าตะเภาในอดีตเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทรัพยากรที่สำคัญคือป่าชายเลน ในพื้นที่ป่าชายเลนยังอุดมไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำปริมาณมาก อาทิ ปลาเก๋า กุ้งขาว ปูดำ เป็นต้น นอกจากทรัพยากรเหล่านี้มีปริมาณมากแล้วลำตัวก็มีขนาดใหญ่อีกด้วย

ในช่วงระยะที่มีคนจากภายนอกเริ่มอพยพเข้ามาสู่ชุมชนท่าตะเภา ประกอบกับมีนายทุนเริ่มเข้ามาลงทุนทำประมงในหมู่บ้าน ทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำและป่าชายเลนถูกใช้ไปอย่างฟุ่มเฟือย มีการตัดไม้ป่าชายเลนไปทำฝืนขาย มีการใช้อวนตาถี่จับสัตว์น้ำอีกทั้งจับสัตว์น้ำในทุกฤดูไม่มีการเว้นระยะในฤดูกาลวางไข่ เป็นผลให้ในปัจจุบันทรัพยากรทาง

ธรรมชาติเริ่มหายากขึ้น ใช้เวลานานและต้องออกไปหาในพื้นที่ที่ไกลขึ้น ในขณะนี้ทรัพยากรทางธรรมชาติเหล่านี้อยู่ในช่วงของการพัฒนาและฟื้นฟูซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกและความร่วมมือของชาวชุมชนท่าตะเกียบ

“เมื่อก่อนนะสมบูรณ์ทีเดียว อยากกินอยากหาอะไรก็ไปหาเอาที่ป่าชายเลนโน้น กุ้งเคย ปลาเก๋าเคย หรือจะปู หาง่ายตัวก็ใหญ่ ตั้งแต่ที่คนที่อื่นย้ายมา คนก็มาก มีนายทุนมาออกเรือจับปลา จับทุกวัน อวนก็ตาเล็ก ๆ ปลามันจะเหลืออะไร ตอนนี้อ่าไปหานะกว่าจะได้ ปาไปครึ่งวันมั้ง แล้วหาใกล้ ๆ ไม่ได้นะ ต้องออกไปหาไกลโน้น...ตอนนี้ดีหน่อยที่หมู่บ้านเบรีดในเข้ามาช่วยเหลือ อีกหน่อยก็คงจะเหมือนเดิมได้” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านท่าตะเกียบเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ กล่าวคือ มีต้นตระกูลอยู่เพียง 4-5 ตระกูล ส่วนตระกูลอื่น ๆ ก็เป็นการเข้ามาสมรสกับตระกูลที่เป็นต้นตระกูลในชุมชน โดยสรุปแล้วคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้น ความสัมพันธ์แบบนี้จึงทำให้คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีกัน มีการร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจกรรมของชุมชน อาทิ งานทำบุญ งานกีฬา งานพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น ในด้านการประกอบอาชีพ เช่นการทำนา คนในชุมชนก็ร่วมแรงร่วมใจกันช่วยให้กิจกรรมการประกอบอาชีพประสบผลสำเร็จลงได้ด้วยดี และยังมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปช่วยเหลือแรงงานกันตามช่วงเวลาต่าง ๆ

ทรัพยากรของชุมชนนี้มิได้มีการจัดสรรปันส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ขาดของผู้ใด ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ ชาวชุมชนท่าตะเกียบทุกคนจึงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ผู้ใดมีความต้องการจะใช้ทรัพยากรใดในชุมชนที่เป็นทรัพยากรส่วนรวมก็สามารถที่จะใช้ได้อย่างเสรีไม่มีข้อจำกัด

“บ้านท่าตะเกียบส่วนใหญ่ก็เป็นญาติกันทั้งนั้น เมื่อก่อนมีแค่สี่ห้าตระกูลเท่านั้น อยู่ ๆ มาคนนอกก็เข้ามาแต่งงานกับตระกูลเดิม มันก็เลยเป็นญาติ ๆ กันเกือบหมด เมื่อก่อนรักกัน มีไรก็แบ่งกัน ใครได้อะไรมาก็แบ่งกัน อยากหาปู หาปลาที่เอาง่าย มันมีมาก มีงานในหมู่บ้านก็ช่วยกันดี ทำนาก็ช่วยกัน เปลี่ยนกันไปแล้วแต่บ้านไหนจะทำก่อน” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ในระยะต่อมาคนจากชุมชนอื่นเริ่มอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนท่าตะเกียบมากขึ้น ประกอบกับมีนายทุนเริ่มเข้ามาลงทุน ชาวชุมชนท่าตะเกียบบางส่วนได้เริ่มมีการเปลี่ยนอาชีพ และเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอาชีพประมงและกลุ่มอาชีพเกษตรกรรม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนไป ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมก็ลดน้อยลง ชาวชุมชนท่าตะเกียบขาดความสามัคคีกัน ไม่มีการพบปะสังสรรค์พูดคุยกันเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา การที่จะใช้ทรัพยากรส่วนรวมก็เป็นไปได้ยากขึ้นเนื่องจากชาวประมงเริ่มที่จะหวงพื้นที่ทำกิน ชาวชุมชนคนอื่น ๆ ก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปหาสัตว์น้ำในบริเวณป่าชายเลนได้เหมือนเช่นเคย

เมื่อปัญหาในชุมชนได้คลี่คลายลงอย่างสันติวิธี ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็เริ่มมีความร่วมมือร่วมใจกันมากขึ้น การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำทุกคนสามารถที่จะเข้าไปจับสัตว์น้ำในป่าชายเลนได้ แต่สัตว์น้ำเริ่มหายากขึ้นเพราะในช่วงที่ระบบทุนนิยมเข้ามาในชุมชนนั้น ได้มีการจับสัตว์น้ำทุกขนาดในปริมาณที่มากและมีความถี่ จึงทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว

“ตอนที่ปัญหาณะ คนอื่นก็เข้ามามาก คนบ้านเราก็ทะเลาะกันเอง ทำอะไรก็ยาก จะหาเงินไปกินปลาอีกยาก ประมงเขาหวงไม่ให้เข้าไปหา พวกนายทุนเขาก็จับปลาทุกขนาด และก็บอยคอต ตอนนี้อยากหาขึ้น แต่ก็ดีที่กลับมาเหมือนเดิมได้” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ในการแบ่งชนชั้นทางสังคม (Social Stratification) ในชุมชนท่าตะเภาในเชิงเศรษฐกิจ ความแตกต่างของสถานภาพทางเศรษฐกิจโดยพิจารณาจากลักษณะของที่อยู่อาศัย จำนวนการถือครองที่ดิน เงินสะสม รายได้จากการประกอบอาชีพ และทรัพย์สินสมบัติที่ถือครองในขณะนั้น ไม่ถือว่าเป็นสังคมของชนชั้น ชาวชุมชนท่าตะเภามีฐานะใกล้เคียงกันเป็นส่วนมาก ไม่มีการกักขังเงินกันภายในชุมชนแต่จะเป็นในลักษณะของการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินหรือกองทุนกู้ยืมหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าในชุมชนจะมีผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างทั่วไปก็ตามแต่ถ้าพิจารณาจากหลักทรัพย์สินทางเศรษฐกิจแล้วก็มีฐานะเทียบเท่ากับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในชุมชน ถ้าพิจารณาในเชิงความรู้ความสามารถ ชุมชนท่าตะเภาจะให้การยกย่องนับถือท่านเจ้าอาวาส ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนโดยตำแหน่ง และผู้ที่มีการศึกษาสูงว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ที่จะชี้นำชุมชนให้เกิดการพัฒนาได้ ชาวชุมชนทุกคนจะรับฟัง และปฏิบัติตามคำแนะนำของกลุ่มบุคคลเหล่านี้

“ในหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็จะมีฐานะเท่า ๆ กัน ต่างกันไม่มาก พวกรับจ้างก็มีฐานะนะ ไม่ใช่ว่าเขาจนนะ นอกจากรับจ้างคนอื่นทำงานแล้วเขาก็ทำงานในที่ดินของเขาด้วย แต่ว่าคนที่นี่จะแตกต่างกันที่การศึกษา คนที่นี่เรียนน้อย ถ้าใครเรียนสูงก็เป็นที่นับถือของคนที่นี่ เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้านหรือคนเฒ่าคนแก่พูดอะไรคนที่นี่ก็จะฟังและทำอย่างเขาว่าแทบทั้งนั้น” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

สถาบันทางสังคมในชุมชน

1. ครอบครัว

ลักษณะของครอบครัวในชุมชนบ้านท่าตะเภา มีทั้งลักษณะครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่เกิดจากการที่หลายครอบครัวมาอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน และประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนร่วมกัน ส่วนครอบครัวเดี่ยว คือ ครอบครัวที่สมรสกันแล้วในระยะเวลาหนึ่งแยกมาตั้งครัวเรือนใหม่ การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปเพื่อครัวเรือนใหม่ของตน

ในชุมชนบ้านท่าตะเภาครัวเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะของครอบครัวขยายโดยคู่สมรสจะย้ายเข้าไปอยู่ในครอบครัวฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงตามแต่มีการตกลงกัน หน้าที่ของครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญคือให้การอบรมและขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิก ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิถีคิด วิถีการดำเนินชีวิต รวมทั้งถ่ายทอดความรู้วิทยาการต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้กันต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับเพศและวัยของสมาชิกในครอบครัว ดังที่เกษตรกรได้เล่าถึงการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากครอบครัว

“พ่อแม่สอนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการทำนา เขาก็จะให้เราไปทำนากับเขาตั้งแต่เด็ก ๆ ทำให้ดู ให้ทำตาม จนเราเป็น ตอนนี้อย่างพ่อแม่สอนอยู่” (เกษตรกรอายุ 38 ปี, สัมภาษณ์)

“ครอบครัวนี้แหละที่สอนเรา ทำอะไรเป็นก็จากพ่อแม่ปู่ย่าตายายทั้งนั้น สอนตั้งแต่เด็กทุกเรื่อง ดูเอาบ้าง ลองทำดูก็เป็นเอง” (เกษตรกรอายุ 42 ปี, สัมภาษณ์)

2. การศึกษา

ระบบการศึกษาในอดีตจะเป็นการเรียนการสอนที่วัด มีพระเป็นผู้สอน ดังนั้นผู้เรียนจึงมีแต่เพศชายเท่านั้น ต่อมารัฐบาลมีนโยบายที่ต้องการขยายการศึกษาภาคบังคับให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ การศึกษาสมัยใหม่จึงเกิดขึ้น มีการก่อตั้งโรงเรียนขึ้นโดยมีการสร้างอาคารเรียนในเขตพื้นที่ของวัดและมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสอน โรงเรียนที่ก่อตั้งขึ้นในชุมชนท่าตะเภาเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา สร้างด้วยงบประมาณของรัฐ และได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือจากวัดและชาวชุมชนต่าง ๆ ในตำบลหนองเสม็ด ก่อให้เกิดการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 ในระยะต่อมาได้ขยายไปจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 7 และในปัจจุบันได้ทำการเปิดการเรียนการสอนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ค่านิยมต่อการศึกษาของคนในชุมชนนั้น คนในชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษามาตั้งแต่อดีตโดยเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ แต่ด้วยปัจจัยหลายอย่างทำให้คนในชุมชนเข้ารับการศึกษาเฉพาะภาคบังคับของแต่ละช่วงระยะเวลาของการบังคับเท่านั้น คนในชุมชนไม่อาจเรียนในระดับที่สูงกว่าการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป ดังสถิติ (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด, 2546) ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สถิติของระดับการศึกษาของชาวชุมชนท่าตะเกา

ระดับการศึกษา	ร้อยละของผู้จบการศึกษา
ปฐมวัย	4.0
ประถมศึกษา	61.2
มัธยมศึกษาตอนต้น	7.7
อนุปริญญา	4.6
ปริญญาตรี	3.7
ไม่ได้รับการศึกษา	4.3

“จริง ๆ คนที่นี่ก็ให้ความสำคัญกับการเรียนหนังสือนะ ส่วนใหญ่ก็เข้าเรียนตามเกณฑ์ บังคับ พอจบก็ไม่ว่างจะไปเรียนที่ไหน ก็ไม่ได้เรียนต่อออกมาทำงาน มีน้อยที่จะได้เรียนสูง แต่ต้องไปเรียนที่อื่น เพราะที่นี่ไม่มี” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน มักเป็นไปตามแบบแผนที่รัฐเป็นผู้กำหนด คือ ชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการสถานศึกษาหรือมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือด้านงบประมาณและแรงงานมากกว่าจะได้มีส่วนร่วมในกระบวนการของการจัดการศึกษา

“ชาวบ้านก็ไม่ได้มีบทบาทอะไรมากในโรงเรียน จะทำก็แต่เป็นกรรมการสถานศึกษา บางทีก็ช่วยทำงานของโรงเรียนแล้วแต่ครูเขาจะขอให้ช่วย บางทีก็ช่วยกันบริจาคเงินช่วยเหลือโรงเรียนบ้างตามแต่โอกาส” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ในขณะที่โรงเรียนก็ไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน แต่มีบทบาทในการให้คำปรึกษาและร่วมแก้ไขปัญหาในชุมชนในบางกรณีเท่านั้น

“ส่วนครูเขาก็ช่วยให้คำปรึกษากับชาวบ้านบ้าง ในช่วงที่มีปัญหาเขาก็ช่วยเราแก้ปัญหา นะแต่ก็บางเรื่องเท่านั้น” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะที่ชุมชนเป็นผู้ให้การสนับสนุนโรงเรียน ในขณะที่โรงเรียนก็ได้ให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาของชุมชนในบางเรื่องและให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน

3. วัด

วัด คือ สถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญกับชุมชนมาตั้งแต่อดีต เป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ เป็นสถานที่ให้การศึกษา และวัดยังมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านเจ้าอาวาส นับว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน และช่วยแก้ปัญหาความ

ขัดแย้งในชุมชน

“วัดก็เป็นที่ทำให้การศึกษา ในสมัยก่อนเรียนกันที่วัด มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ได้เรียน เวลาคนไม่สบายใจก็จะมาหาอาตมาที่วัด มาปรึกษา ขอคำแนะนำ ในตอนที่ทะเลาะกัน อาตมาก็เรียกประชุมผู้นำหมู่บ้าน อยากให้ปัญหามันหมดไป ก็ช่วย ๆ กันคิดหาวิธี ถนน ไฟฟ้า ในหมู่บ้านวัดก็เป็นผู้ดำเนินการสร้าง ถึงวันพระพระก็เทศน์สอนชาวบ้านตลอดไม่ได้ขาด” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

“สมัยก่อนนะ ก็เรียนที่วัด ผู้หญิงไม่ได้เรียน มีแต่ผู้ชาย พระท่านก็สอนหนังสือหมู่บ้านเริ่มเจริญก็เพราะท่านเจ้าอาวาสนี่แหละ พาอุกวัดมาช่วยพัฒนามีไฟฟ้า ถนนหนทางที่สะดวกถึงทุกวันนี้” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

“เมื่อก่อนฉันก็เรียนที่วัด อ่านออกเขียนได้ก็พระนี่แหละที่สอน วัดช่วยหมู่บ้านให้เจริญ ถ้าไม่มีวัดก็ไม่รู้ว่าจะมีถนน ไฟฟ้าเมื่อใด” (เกษตรกรอายุ 72 ปี, สัมภาษณ์)

ดังนั้นวัดจึงเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึง

ปัจจุบัน

4. การเมืองการปกครอง

ชุมชนบ้านท่าตะเภามีการปกครองระดับท้องถิ่นมาตั้งแต่สมัยอดีตราวปี พ.ศ. 2440 มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีการลงมติในที่ประชุมว่าเห็นควรให้ผู้ใดดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโดยในการเลือกผู้ใหญ่บ้านนั้นดำเนินไปด้วยดี ไม่พบการแข่งขัน คนในชุมชนมักเลือกบุคคลตามที่ผู้อาวุโสเสนอว่าเห็นควรให้เป็นผู้ใหญ่บ้านเพราะคิดว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าย่อมที่จะรู้ว่าคนใดในชุมชนที่เหมาะสมกับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

“เมื่อก่อนกว่าปีสองสี่สี่ศูนย์ มีการตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งแรก คนที่นั้นก็เลือกตามผู้เฒ่าผู้แก่นั่นแหละ คนแก่ว่าคนไหนดีก็ตามกัน คนแก่อาบน้ำร้อนมาก่อนน่าจะรู้ว่าใครดี เมื่อก่อนไม่มีหรอกนะ ลงคะแนนนะ เลือกเอาเลย ๆ แบบนี้แหละ” (ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

เมื่อรัฐบาลกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้กับองค์กรท้องถิ่น โดยการยกกระดับสภาตำบลขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่มีอำนาจอิสระทั้งในด้านการบริหารและการคลัง ซึ่งเป็นองค์กรที่พัฒนาและจัดสรรผลประโยชน์ของพื้นที่ในระดับตำบล การเข้าสู่ตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์กรดังกล่าวจึงเต็มไปด้วยการแข่งขัน

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นกับชุมชน ในระยะแรกของการก่อตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล งานส่วนใหญ่จึงเป็นการพัฒนาองค์กรและบุคลากรภายในองค์กรมากกว่าจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน จำนวนงบประมาณที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้ในแต่ละปีมีจำนวนไม่มากนัก ทำให้ไม่สามารถจัดสรรงบประมาณให้เกิดผลที่เป็นการพัฒนาชุมชนได้ โครงการพัฒนาส่วนใหญ่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมักจะเน้นในเรื่องของการสร้าง

ถนน ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนโดยตรง ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจึงไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University